

„Prevenција nasilja u zatvorskom sustavu“

Saša Rajić

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017.

Saša Rajić, upravitelj Zatvora u Karlovcu je dana 24. travnja 2017. godine obranio doktorsku disertaciju pod naslovom „Prevenција nasilja u zatvorskom sustavu“ u okviru poslijediplomskog doktorskog studija Prevenциjska znanost i studij invaliditeta, studijski smjer Prevenциjska znanost: prevenција mentalnih i ponašajnih poremećaja i promocija mentalnog zdravlja na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Doktorska disertacija napisana je pod vodstvom prof. dr. sc. Irme Kovčo Vukadin (Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet) i prof. dr. sc. Branka Nikolića (Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet). Povjerenstvo za ocjenu i obranu doktorske disertacije činili su: izv. prof. dr. sc. Anita Jandrić Nišević (predsjednica povjerenstva, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet), prof. emeritus Milko Mejovšek i doc. dr. sc. Joško Vukosav (Visoka policijska škola).

Doktorski rad „Prevenција nasilja u zatvorskom sustavu“, autora Saše Rajića, napisan je na ukupno 193 stranice uključujući priloge. U radu je korišteno 187 izvora literature te 47 tablica i 17 slika. Rad prati strukturu doktorskih radova i organiziran je kroz 14 poglavlja: 1. Uvod, 2. Nasilje u zatvorskom sustavu, 3. Istraživanja nasilja i incidenata u zatvorima, 4. Prevenција nasilja, 5. Nasilje u hrvatskom zatvorskom sustavu, 6. Istraživanja nasilja i incidentnog ponašanja u hrvatskom zatvorskom sustavu, 7. Ciljevi, istraživački problemi i hipoteze, 8. Metodologija, 9. Rezultati, 10. Rasprava, 11. Ograničenja i doprinosi istraživanja, 12. Zaključak, 13. Literatura i 14. Prilozi.

Poglavlja od 1 do 7 usmjerena su na objašnjavanje terminologije kao i uloge prevenциjske znanosti u prevenциji nasilja u zatvorskom sustavu. Osim toga, detaljno su i vrlo sistematično objašnjeni importacijski, deprivacijski i situacijski modeli kao teorijsko utemeljenje istraživanja, ali i specifičnosti hrvatskog zatvorskog sustava u kontekstu nasilja i incidenata u zatvorima i kaznionicama. Navedena su i objašnjenja istraživačkog modela kao i racionala istraživanja.

U poglavlju **Ciljevi**, istraživački problemi i hipoteze definiraju se ciljevi, problemi i hipoteze istraživanja.

Istraživanje ima dva cilja: 1. utvrđivanje obilježja ličnosti te ponašajnih i kriminoloških obilježja, kao i razlika u tim obilježjima između zatvorenika i zatvorenica kojima je izrečena neka stegovna mjera zbog počinjenog stegovnog prijestupa i 2. utvrđivanje prediktivne vrijednosti importacijskog, deprivacijskog i situacijskog modela u objašnjenju nasilnog ponašanja zatvorenika i zatvorenica u hrvatskom zatvorskom sustavu.

Sukladno definiranim ciljevima oblikovani su sljedeći istraživački problemi i hipoteze:

Istraživački problem 1: ispitati postojanje razlika u obilježjima ličnosti između zatvorenika i zatvorenica kojima je izrečena stegovna mjera

H1: postoje razlike u obilježjima ličnosti između zatvorenika i zatvorenica na način da se očekuju nepovoljnija obilježja kod zatvorenika nego kod zatvorenica.

Istraživački problem 2: ispitati postojanje razlika u ponašajnim obilježjima između zatvorenika i zatvorenica kojima je izrečena stegovna mjera

H2: postoje razlike u ponašajnim obilježjima između zatvorenika i zatvorenica na način da se očekuju nepovoljnija obilježja kod zatvorenika nego kod zatvorenica.

Istraživački problem 3: ispitati postojanje razlika u kriminološkim obilježjima između zatvorenika i zatvorenica kojima je izrečena stegovna mjera

H3: postoje razlike u kriminološkim obilježjima između zatvorenika i zatvorenica na način da se očekuju nepovoljnija obilježja kod zatvorenika nego kod zatvorenica.

Istraživački problem 4: utvrditi prediktivnu vrijednost importacijskog modela objašnjenja nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenika i zatvorenica

H4-1: varijable importacijskog modela su značajni prediktori nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenika

H4-2: varijable importacijskog modela su značajni prediktori nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenica

Istraživački problem 5: utvrditi prediktivnu vrijednost deprivacijskog modela objašnjenja nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenika i zatvorenica

H5-1: varijable deprivacijskog modela su značajni prediktori nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenika

H5-2: varijable deprivacijskog modela su značajni prediktori nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenica

Istraživački problem 6: utvrditi prediktivnu vrijednost situacijskog modela objašnjenja nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenika i zatvorenica

H6-1: varijable situacijskog modela su značajni prediktori nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenika

H6-2: varijable situacijskog modela su značajni prediktori nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenica.

U poglavlju **Metodologija** opisan je uzorak ispitanika (postoje dva uzorka, sukladno postavljenim ciljevima — 173 zatvorenika i zatvorenica te 364 stegovna prijestupa), obilježja istraživačkih lokacija (Kaznionica u Lepoglavi i Kaznionica u Požegi), objašnjen je instrument, način prikupljanja i obrade podataka te su opisani etički aspekti istraživanja.

Prvi uzorak ($N = 173$) čine zatvorenici Kaznionice u Lepoglavi (muški) koji su počinili stegovni prijestup i kojima je zbog počinjenog stegovnog prijestupa izrečena stegovna mjera ($N_M = 126$) i zatvorenice Kaznionice u Požegi (žene) koje su počinile stegovni prijestup i kojima je izrečena stegovna mjera ($N_Z = 47$). Žene čine 27,2 % u analiziranom uzorku, no taj postotak ne označava udio žena kojima je izrečena stegovna mjera u jednoj godini (kao muškarcima), nego u ukupno šest godina. U Kaznionici u Lepoglavi su prikupljeni podaci za sve zatvorenike kojima je tijekom 2014. godine izrečena stegovna mjera zbog počinjenog stegovnog prijestupa. U Kaznionici u Požegi je vremenski obuhvat, zbog znatno manjeg broja zatvorenica, produljen od 2014. godine do 2009. godine pa su u Požegi prikupljeni podaci za sve zatvorenice kojima je u navedenom razdoblju

izrečena stegovna mjera. S obzirom da je određeni broj zatvorenika počinio veći broj stegovnih prijestupa zbog kojih su im izrečene stegovne mjere, podaci su prikupljeni u odnosu na posljednji stegovni prijestup.

Drugi uzorak istraživanja čine stegovni prijestupi (N = 364) zbog kojih su zatvorenica i zatvorenica izrečene stegovne mjere. U Lepoglavi je 2014. godine 126 zatvorenika počinilo ukupno 272 stegovna prijestupa zbog kojih im je izrečena stegovna mjera, dok je u Požegi u razdoblju od 2009. do 2014. godine 47 zatvorenica počinilo 92 stegovna prijestupa.

Poglavlje **Rezultati** je postavljeno na način da prati logiku postavljenih istraživačkih problema i artikuliranih hipoteza. Tako je u odnosu na prvi problem potvrđena prva hipoteza o postojanju razlika u obilježjima ličnosti između zatvorenika i zatvorenica kojima je izrečena stegovna mjera na način da su kod zatvorenika utvrđena nepovoljnija obilježja ličnosti, a najveća razlika pokazala se u agresivnosti koja je značajnije zastupljena kod zatvorenika. U okviru drugog problema, također je potvrđena hipoteza o postojanju razlika u ponašajnim obilježjima između zatvorenika i zatvorenica kojima je izrečena stegovna mjera na način da su kod zatvorenika utvrđena nepovoljnija ponašajna obilježja u odnosu na zatvorenice, a najveća razlika utvrđena je u odnosu na sklonost konzumiranju alkohola. Hipoteza u okviru trećeg istraživačkog problema, koja govori o postojanju razlika u kriminološkim obilježjima između zatvorenika i zatvorenica, isto tako je potvrđena. Naime, utvrđeno je postojanje razlika u kriminološkim obilježjima između zatvorenika i zatvorenica kojima je izrečena stegovna mjera na način da su kod zatvorenika utvrđena nepovoljnija kriminološka obilježja (izrečene su im kazne u duljem trajanju, znatno rjeđe priznaju počinjenje kaznenog djela i znatno češće su već počinili kazneno djelo). Četvrtim istraživačkim problemom se utvrđivala prediktivna vrijednost importacijskog modela objašnjenja nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenika i zatvorenica. Obje hipoteze unutar navedenog istraživačkog problema su potvrđene i govore u prilog prediktivnoj vrijednosti importacijskog modela objašnjenja nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenika (prva hipoteza) i zatvorenica (druga hipoteza). Varijable koje statistički najznačajnije sudjeluju u predviđanju pojave nasilnih stegovnih prijestupa kod zatvorenika su broj djece i utvrđena agresivnost, dok kod zatvorenica niti jedna od analiziranih varijabli nema značajan samostalan doprinos objašnjenju nasilnih stegovnih prijestupa. Peti istraživački problem odnosi se na utvrđivanje prediktivne vrijednosti deprivacijskog modela objašnjenja nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenika i zatvorenica. Prva hipoteza unutar navedenog problema nije potvrđena te se zaključuje da varijable deprivacijskog modela nisu značajni prediktori nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenika za razliku od druge hipoteze koja je potvrđena i govori u prilog tome da su varijable deprivacijskog modela značajni prediktori nasilnih stegovnih prijestupa kod zatvorenica. Iako deprivacijski model ima prediktivnu vrijednost objašnjenja nasilnih stegovnih prijestupa kod zatvorenica, niti jedna pojedinačna varijabla deprivacijskog modela statistički značajno ne prognozira pojavu nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenica. U okviru šestog istraživačkog problema ponuđene su dvije hipoteze od kojih je prva potvrđena i odnosi se na utvrđivanje prediktivne vrijednosti situacijskog modela u objašnjenju nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenika. Varijable koje statistički značajno sudjeluju u predviđanju nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenika su: stegovni prijestup učinjen u slobodnom vremenu (zatvorenici ne čine stegovne prijestupe tijekom slobodnog vremena nego tijekom radnog vremena) i stegovni prijestup učinjen vikendom (zatvorenici ne čine stegovne

prijestupe vikendom nego radnim danima). Druga hipoteza nije potvrđena te se ne može govoriti o prediktivnoj vrijednosti situacijskog modela objašnjenja nasilnih stegovnih prijestupa zatvorenica.

U poglavlju **Rasprava** se raspravljaju dobiveni rezultati, uspoređuju se s rezultatima drugih svjetskih i domaćih istraživanja te se promišlja njihova primjena u kontekstu kreiranja i implementacije preventivnih strategija i aktivnosti u zatvorski sustav Republike Hrvatske. Naime, rezultati istraživanja ukazuju na to da prediktori nasilnog ponašanja koji su utvrđeni istraživanjima provedenim u inozemnim zatvorskim sustavima nisu u potpunosti primjenljivi na hrvatski zatvorski sustav. Osim toga, ukazuju na potrebu unapređivanja postojećeg dijagnostičkog postupka (procjenu rizičnosti) zatvorenika, na potrebu poboljšanja sustava kontrole i upravljanja kaznenim tijelima, kao i na poboljšanje uvjeta izdržavanja kazne i pružanje snažnije socijalne podrške tijekom izdržavanja kazne.

Razlike između muške i ženske populacije u zatvorima utvrđene istraživanjem, ukazuju na nužnost rodno specifičnom pristupu problemu nasilja u zatvorskom sustavu.

Sigurno institucionalno okruženje je jedan od osnovnih preduvjeta uspješne rehabilitacije i resocijalizacije osoba koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora. Rezultati istraživanja prezentirani u ovom doktorskom radu mogu biti osnova za izradu strategija prevencije nasilnog ponašanja u zatvorima.

U **Zaključku** autor sumarno predstavlja dobivene rezultate prema istraživačkim problemima.

Izvorni znanstveni doprinos doktorske disertacije ogleda se ponajviše u njegovoj originalnosti. Naime, ovakvo istraživanje pojave nasilja u penalnim ustanovama do sada nije provedeno u zatvorskom sustavu Republike Hrvatske te se može zaključiti kako tema i sadržaj rada predstavljaju originalan doprinos izučavanju problematike nasilja u penalnim ustanovama. Ciljevi rada, koji se odnose na ispitivanje razlika u ponašajnim i kriminološkim obilježjima između zatvorenika i zatvorenica kojima je izrečena stegovna mjera, kao i na utvrđivanje prediktivne vrijednosti importacijskog, deprivacijskog i situacijskog modela u objašnjenju nasilnog ponašanja zatvorenika i zatvorenica u hrvatskom zatvorskom sustavu, jasno su definirani, a dolazak do navedenih ciljeva znanstveno je utemeljen. Izniman doprinos doktorske disertacije ogleda se u mogućnosti primjene dobivenih rezultata u kontekstu kreiranja znanstveno utemeljenih preventivskih programa redukcije nasilja u zatvorskom sustavu, imajući na umu sve specifičnosti zatvorskog sustava Republike Hrvatske.

Pripremila:

Izv. prof. dr. sc. Anita Jandrić Nišević